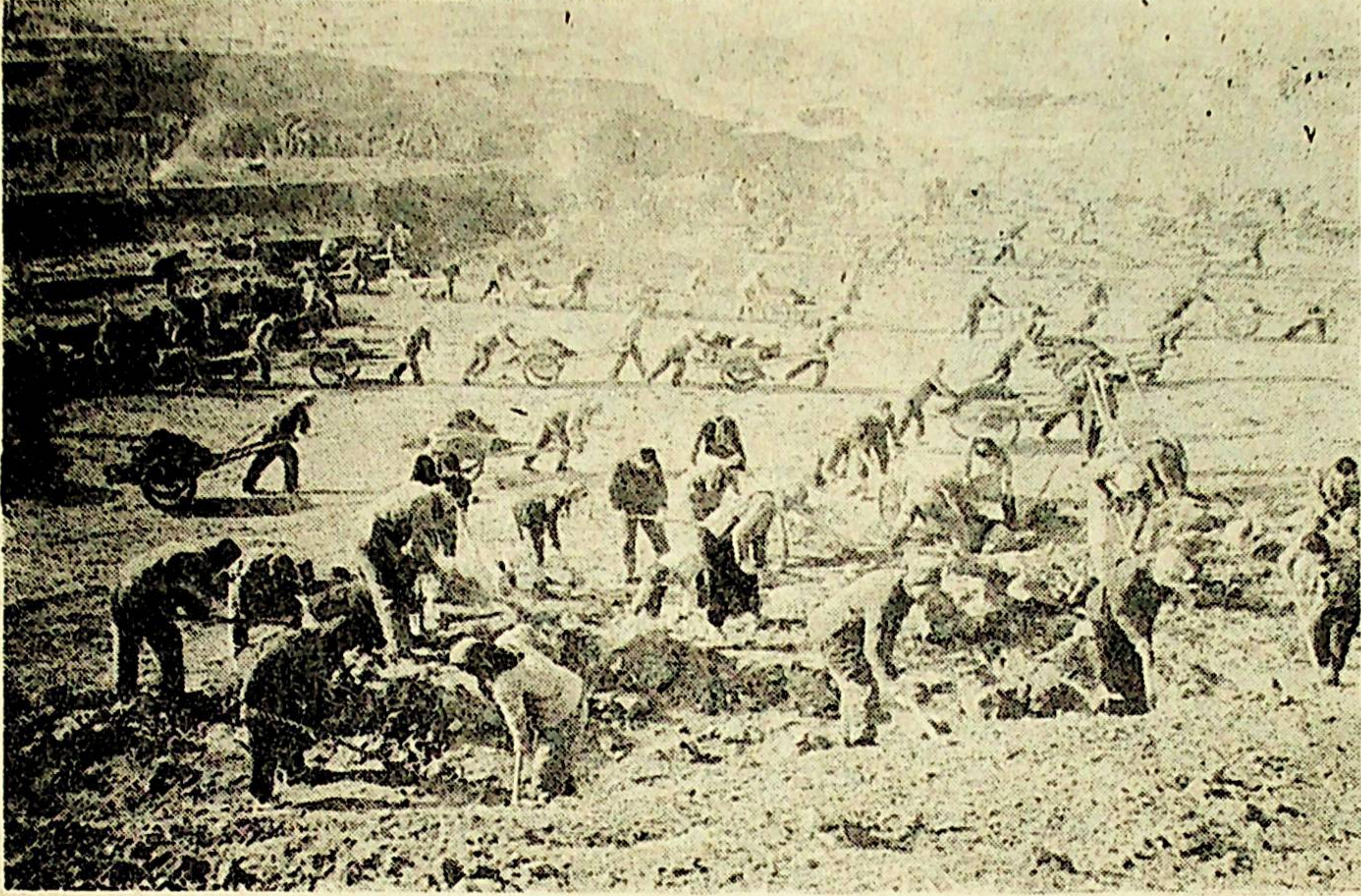

TÜRKİSTANLI BİR MÜCAHİDİN TARİHİ AYDINLATACAK HÂTİRATI

MAZLUM İNSANLARIN HİKAYESİ

Yazan :
HAMİDULLAH TARIM

Tercüme :
ABDULKADİR CENGİZ

Sadeleştiren :
KAŞGARLI İSMAİL CENGİZ

ZİYA DAĞITIM ve NEŞRİYAT
1399 — İSTANBUL — 1979

Yayın No. 1

Z İ Y A DAĞITIM
NEŞRİYAT

Beyazıt, Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı Nu. 3
P.K. 161 İSTANBUL - TÜRKİYE

Dizgi, Baskı, Cilt : KİT - SAN MATBAACILIK
Tel. : 26 46 54 Cağaloğlu - İstanbul - TÜRKİYE

HAMİDULLAH TARIM VE BİRKAÇ SÖZ

Elinizdeki kitabın yazarı Hamidullah Tarım büyük mücadeleler içinde doğan, akan şehid kanları arasında büyüyen bir mücahid...

Kendisi seneler evvel Orta Asya'nın gür gür akan nehirlerin kıyısında, o kızgın yaz sıcaklığında hâlâ erimeyen karlı dağların eteklerinde kurulan bir Türk otağında doğmuş...

Dünyanın medeniyet beşiği, Türklerin ilim - irfan merkezi Doğu Türkistan'ın Turfan vilâyetinde büyümüş...

Okumuş... Okumaktan bıkmamış. Çocuk yaştan beri gördüğü cahil hayatı, büyüklerinin cahilce davranışları onu çalışmaya, ilme sevk etmiş. Neticede o günün sıkı büyük medreselerine yazılmış. Kısa süre içinde kendini yetiştirmiş...

Yıllar böyle geçip giderken, vahşet - zulüm - kan durmadan devam ediyordu. Ezilen, hor görülen, kırbaçlanan insanları ve ezen, hor gören vahşi insanları görerek yetişiyordu... Çocuk yaşta «Niçin insanlar birbirlerini ezerler?» diye sorular soruyor, cevabını bulamadan boçalıyordu...

Kısa zaman sonra bu sorunun da cevabını bulmuştu... İnsanlık dışı çapulcu Çin sürüleri hızla Doğu Türkistan topraklarının içlerine doğru ilerliyor, sebepsiz yere binlerce Türk'ün kanı dökülüyordu. Binlerce insan canını malını kurtarmak için kaçıyorlardı. Binlerce Türkistan genci de vatanın - milletin istiklâli için, KUTSAL İSYAN için dağlara koşmuşlardı.

Çin sürüleri yazarımızın yaşadığı Turfan bölgesine girmişlerdi. Çinliler her yeri yakıp yıkıyorlardı. İşte bu yıkıntılar, bu âdi kin ateşi, yazarımıza gerçekleri göstermişti.

Türk'ün anayurdu Doğu Türkistan artık karalara bürünmüştü. Güneş doğmuyordu artık. Güler yüzler yerini asık suratlara bırakmıştı.

Artık bütün ülkede istiklâl için, hürriyet için «çağrı» vardı. Yazarımız Hamidullah Bey de bu çağrıya bir (nefer) olarak katıldı. Yazısı güzel olduğundan komutanların yanına (kâtip) olarak atandı. Sonra 1933 yılında kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti Reisi Hoca Ni-yaz Hacı'nın özel savaş kâtibi oldu. Artık hem savaşıyor, hem de hâdiseleri tarihe yazıyordu.

Savaşların dindiği bir süre de çeşitli kazalarda kaymakamlık görevlerinde bulundu. Sonra Doğu Türkistan'ın başkenti Ürümcü'nin vali yardımcılığına getirildi. Ardından Çin'de Doğu Türkistan'ı temsilen milletvekili olarak bir süre görevde bulundu. Sonra hac görevini ifâ için Suudî Arabistan'a gelmek zorunda kaldı. Yirmi seneye yakın bu memlekette kaldıktan sonra öz vatani —ikinci yurdu— Türkiye'ye göç etti.

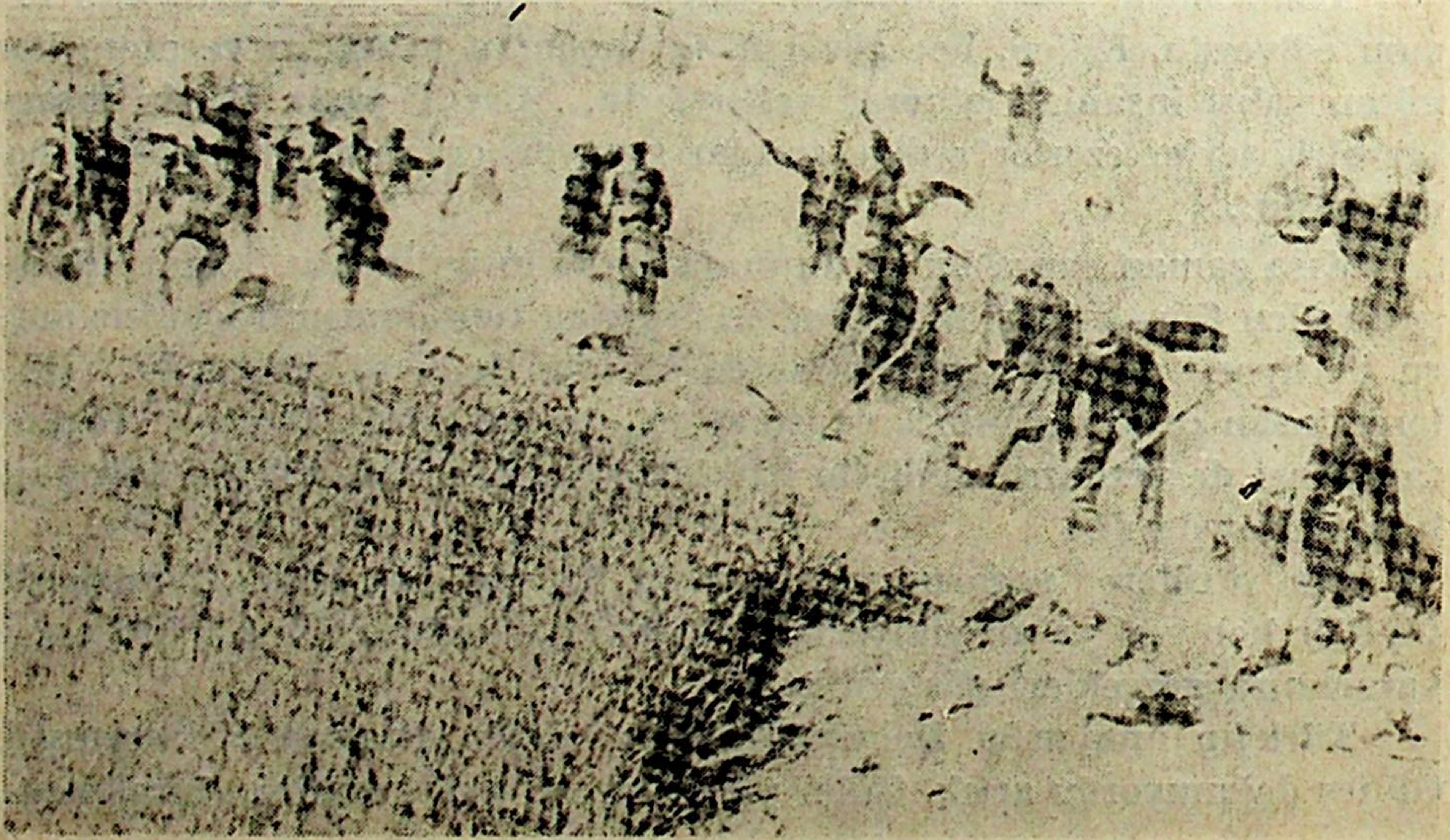
Bir milletin tarihini de yanında getiren, kendi canı gibi bu tarihi koruyan yazarımız bize bu tarihi emanet etti.

Şimdi bu tarihi milyonlarca insanın gözleri önüne getirmek istiyoruz. Geniş hacimli olan, olay yaratacak, Türk Tarihinin büyük bir bölümünü açıklayacak bu eseri kitap haline getirmeyi plânladık.

Tek arzumuz, dâva sahibi büyüklerimizin Allah rızası için, dâva için bize maddî yardımda bulunmalarıdır.

Kalbimiz her zaman Türkistan için doğdu, her sabah Türkistan için doğacak...

Doğu Türkistan Gençleri
adına
Kaşgarlı İsmail Cengiz
İstanbul - TURKEY

GİRİŞ :

Allah' u (C.C.) Teâlâya hamdü senâlar olsun...

Bu tarihi hâtıra ve hâdiseleri, ilmi kaabiliyet ve noksanıyetime bakmadan Ulu Vatanım TÜRKİSTAN'ın doğu kısmında geçen müstevli Çin emperyalizminin haksız işgali ve gaddarca zulmü karşısında millet olarak boyun eğmiyeceğimizden dolayı ve yeni Türk neslinin tarihini unutmaması maksadiyle her gün not tutarak hazırladım...

Emperyalizmin zulmü karşısında susamazdık. Zulüm çemberini boynumuzda taşıyamazdık. Bu yüzden ecdatlarımız birçok defalar ayaklanmışlar ve Türk Tarihine şanlı devreler eklemişlerdir. Türkistan Türklerinin sık sık ayaklanmaları, onların «istiklâle», «hürriyete» verdikleri önemi göstermesi bakımından çok ehemmiyetlidir. Türk toplumu üzerindeki tutsaklıklar hiçbir zaman uzun sürmemiş, zincire boyun eğmemiştir...

Kurtuluş için tek çarenin «İSYANLA KURTULUŞ» olduğu nümunelerini halkımızda görmüş olmam beni; senelerin elem ve iniltileri ve susamış yürekler içinde emperyalizme karşı başlayan şanlı isyanlarımıza katılmamı sağlamıştır. Şanlı «İSTİKLÂL HAREKETLERİ» içinde ben Hamidullah Tarım'ın da bulunmasını sağlayan Yüce Allah' u (C.C.) Teâlâya şükranlarımı arzederim.

Hiç değilse kılıç yedim, gene yılmadım... Karnımdan ok yedim, gene yılmadım...

Gençlik baharımı harp meydanlarında geçirmenin bahtiyarlığını ve bu yolda nâsipdar oluşum ile ne yazık ki ben de «şühedâlar içinde olsa idim» diyorum.. Fakat, Allah'ın işi bilinmezmiş ve ben hâlâ yaşıyorum...

Vatanını, milletini canı gönülden seven her Türkistanlı kardeşim gibi güç ve kuvveti evvelâ yüce Allah'ımdan (C.C.) ve sonra göz önümden, rüyalarımından gitmeyen yüzü nurlu şehid yiğitlerimden alıyorum...

Elbette gözönümden film gibi geçen hâdiseleri, gördüğüm gibi yazmazsam, büyük vebal altında kalacağımı düşünerek, zamanında medreselerde aldığım bilgilerle, bütün olayları sıhhatli kaynaklardan da faydalanmak suretiyle not etmeye gayret ettim. Bu hâtıramın, gelecek nesillerimiz için unutulmayacak bir malzeme olacağına vicdanım kâmilidir.

Son olarak şunu bütün kalbimle söylemek isterim: Zulüm ve tecavüze karşı yegâne çare; inkılâp ve inkisapdır...

Güçlü ve emperyalist devletlerin esaretinde olan milletlerin bugün çoğu, silâha sarılarak değil; kalem, söz ve hukuk kurallarını uygulayarak, bunları silâh olarak kullanıp hürriyetlerine kavuşmuşlardır.

Fakat biz Türkistanlı Türkler; emperyalist, ilim ve kültür düşmanı Çinliler'in esaretine maruz kaldığımızdan dolayı ve onların bizler üzerindeki zulüm ve tecavüzlerinden ötürü; bu haksızlıkları şikâyet etmek bir tarafa dursun, istiklâl hakkında bir kelime sarfetmek, o şahsın sorgusuz, sualsiz ölümü kabullenmesi demektir.

Binaenaleyh yukarıda şahsî edindiğim tecrübe ve kanaatım bana şu gerçeği göstermiştir:

«— TÜRKİSTAN HALKININ TEK KURTULUŞ ÇARESİ, SİLÂHLİ BİR AYAKLANMADIR...»

Hamidullah TARIM

11/4/1979

İSTANBUL

İSYANLARIN BAŞLANGICI :

Mançu sülâlesi, 1644 yılında, Çin memurlarının baskı ve tecavüzlerine dayanamıyarak tâbi oldukları Çin İmparatorluğunu bir isyanla ele geçirmişlerdi. Fakat ne komik ve düşündürücüdür ki, Çin memurlarının baskı ve tecavüzlerine dayanamıyarak isyan eden Mançular, Doğu Türkistan'a girdikleri vakit, gördükleri aynı baskı ve tecavüzleri Türkistan Türklerine uygulamaya başlamışlardı. Doğu Türkistan halkı zulümden, işkenceden bıkar hale gelmişti. Türk kokan Türk toprakları Mançu devrinde «kan kokmaya» başlamıştı...

Zulme boyun eğmeyi şerefsizlik olarak kabullenmiş olan Doğu Türkistan Türkleri, bu zalim, vahşi Mançu idaresine karşı ayaklanmanın şart ve zarurî hale geldiğini görmüşlerdi. Ve böylelikle ilk Mançur istilâsında kurtuluş hareketleri başlamış bulunuyordu.

Çoğu kanlı bir şekilde bastırılan Kurtuluş Hareketlerinin sayısı onyediye ulaşmıştı. Her bastırılan isyanın ardından yeni bir isyan başlıyordu. Doğu Türkistan Türkleri «hürriyete» susamışlardı. Bu isyan hareketleri nihayet 1863 yılında semeresini vermişti. 103 sene devam edegelen Mançur istilâsı 1863 yılında Yakup Beğ'in (1) başlattığı «HÜRRİYET İSYANI» ile son bulmuş, yerini, Türk kanı ile sulanmış on dört senelik Doğu Türkistan Cumhuriyeti'ne bırakmıştı...

Yakup Beğ başkanlığındaki Doğu Türkistan Devleti Sultan Abdülaziz zamanındaki Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere hükûmeti ve Rus hükûmeti gibi büyük devletler tarafından tanınmıştı.

Müstakil Doğu Türkistan Devleti ondört sene ayakta kaldıktan sonra, 1876 yılında tekrar ikinci Mançur istilâsına mâruz kalmış ve Doğu Türkistan tekrar karalara bürünmüştür.

Ama, Türkistan Türkleri yine boş durmadı, yüzbinlerce şehid vermeyi gözönüne alarak hürriyet için yeniden savaşa başlamışlardı...

(1) 1863 - 1876 tarihleri arasında kurulan Müstakil Doğu Türkistan Devleti'nin Cumhurbaşkanı olmuş olan Yakup Beğ, kazandığı zaferlerden ötürü, «Kuşbaşı Atalık Gazi Yakup Han Bedevlet» ünvanını almıştır.

1863'de kurulan Doğu Türkistan Devlet Başkanı
YAKUP HAN BEDEVLET

1876 yılında Doğu Türkistan'da tekrar işbaşına geçen İkinci Mançur İdaresi ya da İstilâsı 1911 yılına kadar devam edebilmişti. Bu tarihte Çin - Mançur İmparatorluğu yıkılmıştı. Çin'de ve Mançurya'da kargaşalıklar büyük boyutlara ulaşmıştı. Bu kargaşalıktan dolayı bir kenara itilen Doğu Türkistan ülkesiyle, gözü açık, kurnaz Çin umumî valileri ya da komutanları ilgilenmeye başlamışlardı. Doğu Türkistan'da idareyi ele geçiren Çinli valiler, kendilerini bağımsız imparator ilân etmişlerdi. Çin Devletinin emirlerine karşı geliyorlar, kendilerinin bağımsız bir devletin imparatorları olduklarını ileri sürüyorlardı. Böylelikle 1911 yılında Doğu Türkistan Çinli Umumî Valiler Devri başlamış oldu.

1911 yılında Yang Tseng - Hsin Doğu Türkistan'da idareyi ele geçirmişti. Gerçi mutaassıp bir Çinliydi ama aynı zamanda ihtiraslı ve kaptisli biriydi. O kadar ki Çin İmparatorunun Doğu Türkistan'a gönderdiği görevlilerin hepsini öldürmüştü. Yang, 1911 yılında ele geçirdiği Doğu Türkistan Hükümetini 1928 yılına kadar keyfî bir şekilde idare

etmiştir. Bu davranışlarından ötürü Yang, hem Çinlilerin hem de Türkistan Türklerinin nefretini kazanmıştı. Nefretini kazandığı kendisi gibi bir Çinli olan Hariciye İşleri Müdürü Fen Do Yin tarafından öldürülmüştü. Fen, 1928 yılında kendisini Doğu Türkistan Umumî Valisi ilân etmişti. Ancak bu görevi uzun sürmedi; Doğu Türkistan Hükümetinin Dahiliye Bakanı olan Yang'ın yetiştirdiği Chin Shu - Jen (Cin Şu Rin), Fen'e isyan etti. Cin Şu Rin, Fen'i yakalatarak, gözlerini çıkarmak, el ve ayaklarını kesmek suretiyle öldürdü. Ve kendisini Doğu Türkistan Umumî Valisi ilân etti. Aynı şekilde Cin Şu Rin de yalnızca ismen Çin İmparatorluğu'na bağlı kaldı. Hareketleri, davranışları tamamen müstakildi.

Zulüm, mezalim aynı şekilde ve hattâ bütün şiddetiyle devam ediyordu. Bu şiddet hareketleri ve katliâmlar, yeni bir «hürriyet ayaklanması» na sebebiyet verecekti...

Şimdi olayları, hâdiseleri teferruatıyla görelim:

«KUMUL AYAKLANMASI» VE SEBEPLERİ :

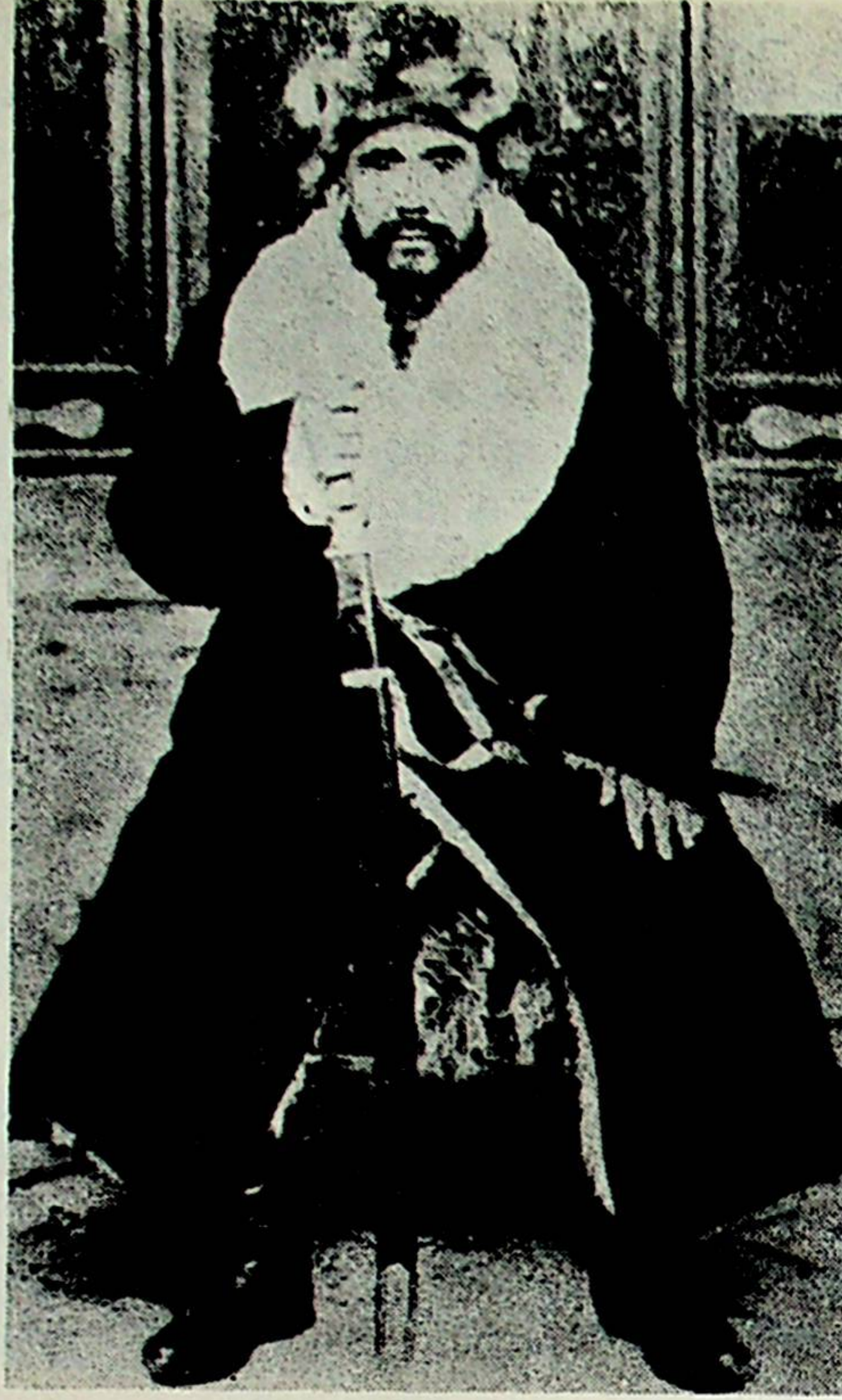
Yang Tseng - Hsin ve Cin - Shu - Jen (Cin Şu Rin) in 22 senelik Umumî Valilik devrelerinde yapılan zulüm ve tecavüzlere karşı Doğu Türkistan'ın Kumul vilâyetinde isyanlar başgöstermiştir. Bu «istiklâl hareketleri» nin hülâsası aşağıdadır:

Timur Halife İsyanı:

Hicriye 1332 «1912» yılında Kumul'un Koraydağ mıntıkasında Türkistan Türk'ü, Timur Halife önderliğinde Çin Umumî Valiliğine bağlı Şah Maksud'a karşı isyan etmiştir. Bu ayaklanmaya halk ve ileride daha teferruatlıca göreceğimiz Hoca Niyaz Hacı da iştirak etmiştir.

Fitilli tüfek ve sopalardan oluşan silâhları ile 8.000 kişilik Türkistan Türk'ünün bu isyanını bastırmaktan âciz kalan yerli vali Türkistanlı Şah Maksud Han (2) başkent Ürümcü'de bulunan Genel Validen askerî yardım göndermesini istemiştir. Fakat Genel Vali bu isyanın genişleyip büyümesinden çok endişe ettiği daha başka formül bularak, bu isyanı bastırmayı düşünmüştür. Bulunan formüle göre, Türkistan Müslümanlarının din'e verdikleri önem bilindiğinden, yapmacık olarak dinî müesseseler kurmak ve dinî telkinler yapmak suretiyle Türkistan Türklerinin başlattığı isyan gûya bastırılacaktı.

(2) Çinliler tarafından verilen bir rütbe olan «vang» ünvanına sahip kişiler, buldukları bölgeyi idare etmekle yükümlü idiler. Ve bunlar irsi bir şekilde görev alıyorlardı. İşte Şah Maksud Han da Genel Valiye bağlı «vang» lardan birisidir.

**Doğu Türkistan Mücahitlerinin
Reislerinden Hoca Niyaz Hacı**

Bu şeytanca düşünüş için, kendi yurttaşlarından Çinli Müslüman Ma Yu Nen adında birini görevlendirmiştir. Ayrıca bu görev başarıyla sonuçlandığı takdirde, Ma Yu Nen'e Kaşgar vilâyetinin Titeyliği «Başkomutanlığı» verileceği vaat edilmiştir.

Sözde müslüman olan Ma Yu Nen Kumul'a gelip şeytanî ustaca icraatlarına hemen başlamıştır. Halkı sevindirmek ve kendine sempatan toplayabilmek için medreselerde, tekkelerde, talebelere ve «işan» denilen tarikat mensuplarına birçok hediyeler vermiş ve böylelikle bu şahısları kendine bağlamak istemişti. Daha açıkçası yapmacık olarak yapılan hareketler ve verilen hediyeler ile halkın ve isyancıların gözünü boyamak istiyordu.

Bu düşünce içinde olan Ma Yu Nen yaptığı konuşmalar ile halkı kandırmak, pasifleştirmek gayesini güdüyordu. Bunlardan birisinde Ma Yu Nen şöyle diyordu:

«— Gerçi isyan kuvvetlerini Kumul Çin kuvvetleri bir haftaya kalmaz bertaraf edebilirler. Fakat biz ise onların hayatını düşünerek silâha başvurmadan sulh yolu ile bu işi yatıştırmaya geldik. Yoksa birçok genç, yaşlı, çoluk - çocuk kılıçtan geçirilecektir. Müslüman olduğundan, müslümanların boşuna ölmesini istemediğimden dolayı buraya geldim. Bu meseleyi güzellikle hal yoluna gidersek sizlerin lehine halledilmiş olur.»

İşte bu tür müslümanlık metodlarıyla bir kısım cahil halk tabakası pasifize edilmişti. Gözü korkan veya büyük bir katliâmdan çekinen ulemalar meseleyi hal kılmak için, ulemâ başkanı Alem Ahun'un başkanlığında beş kişilik bir heyet teşkil edilerek, Ürümçi'den getirilen çeşitli hediyeler ile beraber isyancıların buldukları yere varılmış, fakat ayaklanmanın lideri olan Timur Halife tarafından kovulmuşlardır. Heyet, aynı şekilde üç defa Timur Halife'nin yanına gitmiş, fakat her defasında tekrar kovulmuşlardır. Son olarak dördüncü defasında heyet, Timur Halife tarafından kabul edilmiştir. Doğu Türkistan halkını düşünerek Timur Halife isyana bir süre için ara vermeyi uygun bulmuştu. Timur Halife başta olmak üzere bütün Kumul isyancılarının hayatı sözde müslüman olan General Ma Yu Nen tarafından garanti altına alınmak şartıyla anlaşma yapılmıştır. Timur Halife General Ma Yu Nen'in yanına giderek; silâha, bayrağa ve Kur'an'a yemin etmişler ve anlaşmanın şartlarından olan silâhları teslim etmişlerdir.

İşte bu andan itibaren General Ma Yu Nen anlaşmayı ve anlaşmada yaptığı yemini unutarak, Timur Halife ve arkadaşlarını Genel Vali Yang Tseng-Hsin'e teslim etme hayâli ile şeytanî bir siyaset izlemeye daha koyulmuştur. Yukarıdaki gayelerini gerçekleştirmek maksadiyle General Ma Yu Nen, Timur Halife'ye:

«— Yaptığınız isyan aslında hükûmete karşı olmayıp, yerli vali Şah Maksud Vang'a karşı olmuştur. Ben işlerin aslını öğrendim. Bana güvenin. Kılınıza dokunulmayacaktır. Benimle beraber Genel Vali'nin huzuruna varalım. Beni, sizin bir kardeşiniz olarak kabul edin...» diyerek Timur Halife'yi kandırması ve Çin Genel Valisinin bulunduğu merkez Ürümçi'ye beraber gitmişler, burada Timur Halife Çin Genel Valisine teslim edilmiştir. Ma Yu Nen yaptığı bu hizmetlerden ötürü daha evvel aldığı vaat gereğince Kaşgar Başkomutanlık mevkiine, oğlu da General mevkiine getirilmişlerdir.

Timur Halife ise bir kaç gün Genel Vali tarafından hürmet ve iltifat görmüştür. Fakat Türkistan Türkleri liderleri Timur Halife'nin başına kötü şeylerin geleceği endişesi içindeydiler. Bu arada Karahoca'da bulunan Muhittin İşa Hoca adındaki bir Türkistanlının arkasında binlerce kişi toplanmış, protestolar başlamış ve hükûmete karşı olan

hoşnutsuzluk dalga dalga yayılmıştı. Genel Vali, Timur Halife'yi bu sebeple hürmet ederek evinde tutuyordu. Genel Valinin gayesi açıktı: Timur Halife arkalı emir vererek, Muhittin İşa'nın Ürümçi'ye gelmesini sağlamak istiyordu. Nitekim bu da gerçekleşmiş, Muhittin İşa da tıpkı Timur Halife gibi Genel Vali'nin yanına getirilmişti. Bunlar beraberce tekrar yedi gün misafir edilmişlerdi. Böylelikle halk yatıştırılmak istenmişti. Halk yatıştıktan kısa bir süre sonra ikisi meçhul bir diyara gönderilerek tuzığa düşürülüp şehid edilmişlerdir...

Yukarıda ismi geçen Ma Yu Nen Kaşğar'a gidip iyice yerleştikten sonra, Genel Vali Yang'a itaat etmeyip, halk üzerinde çeşitli ağır vergiler icat etmiş, zulümle halkın mallarını yağmalamaya başlamıştı.

Bu durum karşısında Genel Vali, Ma Yu Nen ve oğlunu yine Tungan Müslümanlarından (3) olan Ma Do Tey vasıtasıyla fecî şekilde öldürmüştür. Ama Ma Yu Nen'in yağma ederek topladığı halkın mallarına Tunganlar ustaca sahip çıkmışlardı.

DIĞER İSYANLAR...

Timur Halife isyanından sonra Genel Vali'nin zulmüne karşı ufak ve büyük çapta çok ayaklanmalar meydana gelmiştir. İşte bunlardan bazıları şunlardır:

1 — Turfan'ın Karahoca mevkiinde Hicrî 1332 «1912» yılında Muhittin İşa Hoca ayaklanması...

2 — Hicrî 1334 «1914» yılında Turfan'ın Yanhi Karız mıntıkasında Amir Bey ve Kâzım Bey ayaklanması...

3 — Hicrî 1337 «1917» yılında yine Turfan'da Yanhi Karız mıntıkasında Timur Niyaz Bey ayaklanması...

4 — Hicrî 1338 «1918» yılında Ahmet Bey başkanlığında «Tamaklar» ayaklanması...

Tamaklar İsyanının Sebepleri:

Doğu Türkistan'ın Karahoca mıntıkasında bulunan halkın âsâyişini temin edici bir Çin adamı olan Mumit Cisa Bey'in mevcut kanunların dışına çıkarak yaptığı haksızlıklara dayanamayan şehir halkı arasında büyük huzursuzluklar başgöstermişti. Hükûmete karşı halk, Ahmet Bey'in önderliğinde ayaklandılar. Ayaklanmanın lideri Ahmet Bey, muhitin ileri gelenlerinden bir kaç kişiyi yanına alarak Mumit Cisa Bey'in yanına gidip, yumuşak bir edâ ile:

(3) Dungan veya Tunganlar, Çinli müslümanlardır. Bunlar iki fırkadırlar. Biri büyük camia'ya bağlı chl-i sünnet olan «Dapang», diğeri ise küçük camia'ya bağlı olup Şii mezhebinde olan «Şapang» dır. «Dapang» fırkası hac yapar ama, «Şapang» fırkası hac yerine «Hazret» isminde bir makamda hac yaparlar. Bu özelliklerinden dolayı iki fırka daima birbirlerine zıddır. General Ma Yu Nen «Dapang» fırkasında idi. Ma Yu Nen'i katleden Ma Do Tey ise «Şapang» fırkasına mensuptur.

«— Cisa Begim. Çinliler'in her dediğine kanarak, halkımıza çok zulüm yapmaktasınız. Çin, Çin'dir. Bu «Cisalık» rütbeniz (4) size bâki değildir. Biraz olsun yurdunuzu düşünmez misiniz?... Düşünseniz iyi olmaz mı?... Mevkiinizden düştüğünüz zaman gene öz halkınız size yardımcı olur...»

dediyse de, bu yurt büyüklerinin sözlerine aldırış etmeden:

«— Sizlerin bu sözleriniz ile ben hükûmetin emrinden caymam... Herkes öz işini özü kılsın...» gibi sözler sarfederek Mumit Cisa Bey'in iltimasını hesaba almadığını gören ayaklanmanın lideri Ahmet Bey Cisa Bey'e şöyle seslenmiştir:

«— Biraz haddi - hududunuzu bilerseniz iyi olur. Yurt ile medara etseniz iyi olur. Ayrıca şunu da söylemiş olayım ki, yurdun ve bu yurt üzerinde yaşayan Türk Milletinin mevkisi, Çinliler'den daha büyüktür...»

İşte bu söz Çin adamı Cisa Bey'i sinirlendirmiş ve:

«— Ben sizlere Çinliler'in büyüklüğünü gösteririm» diyerek Turfan'a gidip, dört Çinli neferle beraber geri gelmiştir. Bu dört Çinli asker Ahmet Bey ve arkadaşlarının karşısına dikilip:

«— Bizimle beraber Hükûmet makamına geleceksiniz. Bu bir emirdir...»

deyince Ahmet Bey bu durum karşısında şaşırmış, hemen toparlanarak askerlere:

«— Yurt büyüklerinin hepsinin gitmesine ne lüzum var. Onların nâmına ben giderim...» dedi ve hükûmet askerlerini evinde misafir etti. Bu misafirliğe Cisa Bey de dâvet edildi. Bu dâvette askerler olay hakkında birkaç soru sorup, Ahmet Bey'e:
Ahmet Bey'e:

«— Siz yurt halkı, Çinliler'den büyüktür, demişsiniz.» dediler. Ahmet Bey de ortamı idare etmek için:

«— Cisa Bey o zaman benim sözümü yanlış anlamış. Kimse falan filândan büyüktür, demedi. Şu anda benim evimde misafirlerimsiniz. Kaymakam çağırmış ise elimiz köksümüzdedir. Hemen gideriz. Sizlerin beni beraberinizde götürmenize lüzum yok. Ben yarın istediğiniz satte Kaymakam'ın huzurunda olacağım.» dedi, fakat askerler inanamamış olacaklar ki:

(4) Bizim köylerdeki büyüklere nasıl «ağa» deniliyorsa, Türkistan'da da köy büyüklerine «ağa» anlamında «cisa» denilmekteydi.

«— Yok yarın beraber gideriz. Biz şimdi Astane'de bulunan Tohta Niyaz isminde birinin ifadesini almaya gidiyoruz. Oradaki işlerimizi bitirip, buraya gelir, sizinle buluşuruz.» demişlerdir.

Fakat, Ahmet Bey fikrinde ısrar etmiş ve askerlere:

«— Sizlerin beni beraberinizde götürmenize hiç lüzum yok. Bizim için âvâre olmayınız. Biz yarın Cisa Beg'le beraber gideriz. Cisa Beg için de iyi olur.» demesiyle askerler:

«— Ortada büyültecek bir mesele yoktu aslında. Fakat sizin tekli-finizi kabul ediyoruz.» diyerek Ahmet Bey'in isteğine razı oldular. Ahmet Beg, Çinli askerleri yolcu ettikten sonra yanında bulunan Cisa Beg'e dönerek:

«— Adaş, yarın erken hazırlanın ki, bir an evvel gidelim. Bu iş bitsin... Kaderde ne varsa görelim...» diyerek Cisa Bey'e sözde kaçmayacağına dair itimat telkin etmiş oldu.

Ahmet Bey, mahallî hükûmetin dayanılacak bir tarafının kalmadığını düşünerek, bunların bir an evvel işini bitirmek için yanına yiyecek alıp, kardeşi Nimet olmak üzere dört arkadaşı ile beraber Cisa Bey'in evine doğru gittiler. Ahmet Bey ve diğerleri bir kenara saklanarak Cisa Bey'i uyandırmak için Nimet, Cisa Bey'in kapısını hızla çalmaya başladı. Uykudan kalkan Cisa Bey, «— Beni uyandıran kim?» diye hiddetlenerek kapıyı açtı. Karşısında Nimet'i görünce:

«— Bu saatte ne var?.. Ne istiyorsun?...» dedi.

Nimet:

«— Bizim eve hükûmet adamları geldiler. Bizim eve gelmenizi bekliyorlar. Bu gece bizde kalacaklar. Biraz eğlence yaparız...» deyince Cisa Bey, çar naçar (5) kızına seslenip, giyinip kuşandıktan sonra, birlikte dışarı çıktılar.

CİSA BEY'İN KOL VE AYAKLARI İSYANCILAR TARAFINDAN BAĞLANIYOR...

Bu arada karanlık köşede pusuda bekleyen dört kişi ile isyancıların lideri Ahmet Beg, birden Cisa Bey'in önüne çıkıp, koluna girdi. Cisa Beg şaşırarak:

«— Hayır ola Ahmet Beg, siz de mi geldiniz?...» dedi. Ve başka söze fırsat bırakmadan Ahmet Bey ve arkadaşları, «Se-

(5) Çar naçar : Çaresiz.

ni Çin yardakçısı» diyerek, bağırması için el ve ayaklarını bağlayıp, Karahoca Dağına kaçırdılar.

Ertesi gün Karahoca'ya gelen dört nefer, Cisa Bey'in kaçırıldığını duyunca:

«— Vay uğrular vay... Cisa'yı kaçırmak, hükûmete karşı gelmek, demektir...»

diyerek hemen Turfan kazası Kaymakam'ına haberi iletmişlerdi. Kaymakam, isyancıları yakalamak üzere 60 - 70 kişilik silâhlı askerleri Karahoca'ya göndermişti.

Ahmet Bey de yakalandıktan sonra başına gelecekleri bildiğinden bir kaç mergen (6) kişileri müdafaaya elverişli yerde pusuya yerleştirmişti. Bu arada Çin askerleri, isyancıların buldukları bölgeye girmişlerdi. Çinliler, isyancıların teslim olmaları için teklifte bulunur bulunmaz, karşılığında «mergen» kişiler kurşun yağdırmışlardı...

Ahmet Bey ve arkadaşları bu fırsattan yararlanarak, dağın tepesine çıkıp yüksek sesle Çinli askerlerin arasında bulunan zorla getirilmiş Türkistanlı genç askerlerin var olacağını düşünerek:

«— Müslüman askerler... Bir tarafa çekilin. Çinlilere yardım etmeyin.»

diye yüksek sesle bağırmağa başlamıştı. Bu anı uyarı Çin askerlerini şaşırttı. Şaşkınlıktan istifade eden Ahmet Beg, dokuz Çinli askeri öldürmüştü. Sayıları azalan Çinliler, Turfan'a bağlı Toksun ve Piçan nahiyelerinden 150 asker, Türklerden mergen'lerimizi zorla toplayıp, isyancıları yok etmeleri için savaş meydanına getirdiler. Fakat bu yeni gelen kuvvetler de Ahmet Bey'in, «Çinliler'e yardım etmeyin» telkininin tesirinde kalarak kimisi kaçtı, kimisi de Ahmet Bey'e sığındı. Böylelikle bundan da bir netice elde edemeyen Çinliler işi, sulh yolu ile halletme yolunu aradılar. Karahoca'nın ileri gelenlerinden ve dinî âlimlerinden Feyzullah Damollam başkanlığında dört neferi elçi olarak Ahmet Bey'in huzuruna yolladılar. Bunlar Ahmet Bey'e:

«— Hükûmet, sizlerin her ne günahlarınız varsa affetti. Günah, Mumit Cisa Bey'dedir. Cisa Bey, mevkisinden azledildi. Bu hâkda (konuda) duvarlara ilânlar yapıştırıldı... Bütün yurdun sizden istirhamı elinizdeki Mumit Cisa Bey'i bize teslim etmeniz... Cezasını hükûmet verir. Sizler isterseniz Karahoca'ya dönün, kılınıza dokunmazlar; isterseniz de başka yerlere gidiniz. Size kimse karışamaz...»

diyen elçilerin bu sözlerini dinledikten sonra Cisa Bey'i getirip onlara göstermiştir. Ahmet Bey, daha sonra:

(6) Mergen : Her attığını vurabilen, usta nişancı.

«— Cisa Bey'in kılına dokunmadık. İyi baktık. Gözünüzle görüyorsunuz. Biz daima yurt büyüklerinin sözleri doğrultusunda hareket ettik. Fakat kusura bakmayınız. Çinliler bizi affetse ve Cisa Bey'in suçlu olduğu ilân edilse bile şimdilik Cisa Bey'i sizlere teslim etmiyeceğiz. Kavganın bitmesine memnun olduk. Cisa Bey'le görülecek bir hesabımız var. Vakit bulup, hesap kitabımızı yapamadık. Hesabımız bittikten sonra, arkanızdan yollarız. Çocukları ve akrabaları da bu hoş «güzel» haberi işitsinler...»

diyerek elçileri yolcu etmiştir. Bu olay, bütün Karahoca'ya yayılmış, Çinliler arasında da sevinç yaratmıştı. Halk ise neticeyi merakla bekliyordu. Fakat bundan sonra hâdiseler aksi olarak gelişti. İsyancılar, Cisa Beg'in kol ve ayakları bağlı olduğu halde, başı kesilerek dağ üstünden yuvarlamışlardı... Daha sonra isyancılar Cisa Beg'in elbiseleri ile kuklasını yapıp, olay yerinden uzaklaşmışlardı. Çin askerleri ise kuklaya karşı beş gün süre ile ateş etmişlerdi. Daha sonra işin aslına varan Çin askerleri, dağın eteklerinde Cisa Bey'in kokmuş cesedi ile karşılaşmışlardı. Bütün aramalara ve yapılan ihbarların değerlendirilmesine rağmen Ahmet Bey ve arkadaşlarının izlerine hiç rastlanılmamıştır. Kimisi Rus hududundan geçip, Batı Türkistan'a sığındıklarını, kimisi de Moğol topraklarına girdiklerini söylüyorlardı...

Yeni İsyanlar :

Küça'da bulunan Ali Hoca başkanlığındaki ayaklanma ve Gulca'daki, Hoten'deki ayaklanmaların hepsi Yang'ın hükümranlığı ve zulmüne karşı millî istiklâl için meydana gelmişti. Ufak tefek bütün isyanları anlatarak esas konulardan uzaklaşmak istemiyorum.

Doğu Türkistan'daki iş kargaşalık böylesine devam ederken, bundan istifade eden yukarıda ismi geçen Fen adındaki bir Çinli tabanca ile 7/7/1928 tarihinde saat yediyi yedi dakika geçerken, Yang'ı öldürmüştür.